

Nedovršen nadgrobni spomenik obitelji Cipiko u Trogiru

Babić, Ivo

Source / Izvornik: **Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti (Zagreb, 27.-29. travnja 2006.), 2007, 121 - 134**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:254:733462>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Nedovršeni nadgrobni spomenik obitelji Cipiko u Trogiru

Poznati trogirski humanist Petar Cipiko sin Markov († 1440.)¹ u svojoj oporuci sastavljenoj 17. travnja 1437. izrazio je svoju posljednju volju u svezi s gradnjom obiteljske grobnice: *Volo insuper quod heredes mei faciant fieri meum sepulturam cum signo et epigramina in e(clesia) de Sancti Iohannis Baptiste in memoria familie Ceppionum.*² Nije nam poznato je li ispunjena volja Petra Cipika da se sagradi grobnica u samostanskoj crkvi Sv. Ivana Krstitelja na kojoj je trebao biti adekvatni biljeg s natpisom (*cum signo et epigramina*). Ta je grobnica, ujedno i nadgrobni spomenik, trebala biti na spomen ne samo Petra Cipika već i cijelog roda (*in memoria familie Ceppionum*). Volja izražena u oporuci da se sastavi natpis na grobnici u korelaciji je s epigrafičkim interesima Petra Cipika i njegova sakupljanja antičkih natpisa. Epitaf, ako je ikada bio sastavljen, nije sačuvan niti je poznat prijepis teksta.

Razumljivo je da je Petar Cipiko izrazio želju da se sagradi nova obiteljska grobnica upravo u crkvi Sv. Ivana Krstitelja, tamo gdje počivaju njegovi preci a u čijoj je blizini od starije kuća Cipikova roda.³ U crkvi Sv. Ivana Krstitelja nalazi se stara obiteljska grobnica Cipikovih pa se na grobnoj ploči spominje djed humanista Petra – Petar Marinov Cipiko. U literaturi se provlači pogrešna tvrdnja, zbog krivo pročitano epitafo, da je tamo pokopan humanist Petar Markov Cipiko.⁴ No, nije poznato gdje je pokopan humanist Petar Cipiko. On je vjerojatno ipak sahranjen u tom grobu iako na natpisu nije spomenut Petar Cipiko, već njegov djed.

Naznake koje bi se mogle dovesti u vezu s novom (nedovršenom) grobnicom Cipikovih nalazimo u dnevniku publicista i počasnog konzervatora Roka Slade-Šilovića⁵ s nadnevkom 18. lipnja 1935., a u svezi s radovima na restauraciji koji su se u to doba izvodili na crkvi Sv. Ivana Krstitelja. On spominje, među ostalim, razne nalaze u jednom grobu, ulomak grobne ploče s grbom obitelji Andreis te nabraja i dijelove jednog renesansnog nadgrobno spomenika:

Ispod ploče i među kostima našli smo jedan nadgrobni spomenik u 5 komada, naime 2 andjela sa vijencima iz doba kasnije renesanse 1 kamena žara (urna) koju je držao pred sobom jedan andjeo, zatim 1 kapitel, a nešto dublje ulomak rimskog sarkofaga sa 1 glavom. Kad bi se ovi komadi spomenika rekonstruirali slika bi bila od prilike ovakva: (crtež). Ovi ulomci nose tragove vapna na zadnjoj strani dakle oni

*su bili do polovice uzidani, a nijesu nipošto stajali na Andreisovoj ploči. Natpisa oko njih nema, ali zašto i kako su završili u grobnici pomiješani sa Andreisovom pločom to ne možemo nikako doznati. Treba istaknuti da urna nije prava, nije izdubana, već samo kao ures markirana, koju je pred sobom držao treći andjeo (putto), pa i taj je bio do polovice u zidu.*⁶

Uz ovaj navod R. Slade-Šilović donosi i crtež dvaju anđela (putta) na vijencu iznad kojeg je vaza.

U izvješću od 8. ožujka 1935. godine u svezi s posjetom crkvi Sv. Ivana Krstitelja konzervator Ljubo Karaman među ostalim piše:

*Na nutarnjoj strani apside izvorni (sic!) kameni zid bio je u srednjem dijelu preinačen u kasnije doba ugradnjom jednog oltara od kojeg ostaju još u opekama vidljivi tragovi renesansne arkade. Nagadja se da je ovdje stajao prekrasan oltar sa reljefom polaganja Krista u grob od Nikole Firentinca koji je danas na trogirskom groblju: Ako bi se ispostavilo – po mjerama ovog reljefa – da je točno mogao bi se ovaj pozadina (sic!) ovog oltara obnoviti u žbuci da posluži za smještanje Firentinčevog polaganja u grob. Inače će biti najbolje obnoviti u kamenu ovaj nutarnji zid apside.*⁷

Podaci koje donose R. Slade-Šilović i Lj. Karaman moguće se odnose na tragove nove Cipikove grobnice koja se gradila po posljednjoj želji Petra Cipika. Dalo bi se zaključiti iz ovih podataka da se grobnica (nadgrobni spomenik) moguće nalazila kod glavnog oltara i da je završavala arkaturom (Lj. Karaman interpretira tragove luka kao ostatak oltara). Dio njezine opreme, sudeći po podacima koje bilježi R. Slade-Šilović, bila su, po svoj prilici, dva anđela (putta) na vijencima-girlandama na čijem je vrhu vaza; toj cjelini pripadala je, valjda, i pseudourna koju je pridržavao anđeo (putto). Prednja strane te pseudourne mogla je biti predviđena za natpis.

Podaci koje donosi P. Kolendić mogu se također interpretirati u smislu da je oltar obitelji Cipiko (nadgrobni spomenik) imao više dijelova koji su naknadno razneseni. Naime, on piše:

Otaj je i oltar toga Ćipika u varvarski zapuštenoj crkvi Svetoga Ivana, samo što su taj oltar rastavili, pa s njega prvoklasno Skidanje s krsta, da ga deca tuku kamenjem, a ostale

*detalje bacili u nekadašnju crkvu Svete Barbare, gde je isto tako pobrkano, sačuvano i mnogo lepih portala...*⁸

Valja napomenuti da je do restauracije crkve Sv. Ivana Krstitelja bio zazidan prozor u apsidi.⁹ Kako objasniti zatvaranje tog glavnog izvora svjetla na istočnoj strani crkve? Valjda zato da bi se dobila dovoljno velika ploha uz koju bi se postavila kompozicija nadgrobnog spomenika. U unutrašnjosti apsida veliki broj kamenova nakon restauracije tridesetih godina 20. stoljeća zamijenjen je novim. Na to se odnosi i citirano izvješće Lj. Karamana. Na vanjskoj strani apsida kamenje je nedirnuto, iz čega se može zaključiti da je radikalne zahvate doživio tek zid u unutrašnjosti. U donjem dijelu zida zamjećuju se dva široka vertikalna udubljenja koja se doimaju kao počeci neke zamašne ali nedovršene intervencije. Visoko na zidu apsida više je rupa (utora?) koje su možda služile za učvršćenje dijelova nadgrobnog spomenika. Na fotografijama unutrašnjosti apsida, na njihovim kontrastnim snimkama i na negativima, dadu se razabrati obrisi luka. Radilo se, izgleda, o položenom pravokutniku iznad kojeg je bio razapet segment luka. Sudeći po dva nova kamena ispod obnovljene površine zida moglo bi se pretpostaviti da je cjelina nadgrobnog spomenika ležala na dvije konzole. Nadgrobnog spomenik možemo si predočiti poput grobnice obitelji Sobota, no znatno većih dimenzija.

Reljef s prikazom Oplakivanja

Po svoj prilici renesansni reljef s prizorom Oplakivanja, djelo Nikole Firentinca, koji se nalazi u crkvi Sv. Ivana Krstitelja nastao je po posljednjoj volji Petra Cipika koju je valjda (djelomično?) ispunio njegov utjecajni i poznati sin, humanist i ratnik – Koriolan (1425.-1493.). Najmarkantniji lik na reljefu Oplakivanja je onaj sv. Petra koji pridržava Marijinu glavu.¹⁰ Moguće je da je naglašavanje figure sv. Petra nagnete prema naprijed u svezi s imenom pokojnika – Petra Cipika. Reljef s prizorom Oplakivanja, djelo Nikole Firentinca, navodi se u literaturi kao oltar obitelji Cipiko, kako ga u 17. stoljeću spominje historičar Pavao Andreis: ... *a među njenim oltarima istaknutiji od svakog drugog jest onaj koji je podigla obitelj Cipiko, na kojem se obožava Krist snimljen s križa* ...¹¹ Međutim, s obzirom na navod iz oporuke, ne bi se, izgleda, radilo izvorno o reljefu s oltara, već o dijelu s nedovršenog ili pak uništenog nadgrobnog spomenika.¹² Naime, taj reljef mogao je biti naknadno postavljen na oltar. Nikola Firentinac uklopio je također, poznato je, temu Oplakivanja i u grobnicu obitelji Sobota u crkvi Sv. Dominika u Trogiru na kojoj je natpis s naznačenom godinom 1469.¹³

U ovom kontekstu relevantan je opis crkve Sv. Ivana Krstitelja iz apostolske vizitacije Agostina Valiera od godine 1579. gdje se spominje oltar Sv. Andrije na kojem je *pala cum figuris lapideis*. Taj se spomen reljefa na oltaru Sv. Andrije u crkvi Sv. Ivana Krstitelja interpretira kao Firentinčev reljef Oplakivanja s Cipikova oltara.¹⁴ Žena Petra Cipika-Pelegrina rođena Cega u svojoj oporuci sastavljenoj 30. svibnja 1427. namjenjuje sredstva za izradu slike za oltar Sv. Andrije u crkvi Sv. Ivana Krstitelja.¹⁵ U pojedinim biskup-

skim vizitacijama oltari se spominju pod raznim imenima, no nismo naišli na spomen oltara Sv. Andrije niti onog obitelji Cipiko koji spominje Pavao Andreis. Valjda je oltar obitelji Cipiko i onaj Sv. Andrije jedan te isti.

Reljef s prikazom Oplakivanja dospio je u 19. stoljeću na novo gradsko groblje te je 1939. godine (?) prebačen natrag u crkvu Sv. Ivana Krstitelja.

O reljefu Oplakivanja valja zabilježiti još nekoliko neuočanih činjenica. Naime, kao prvo reljef nije uopće dovršen.¹⁶ Na nedovršenost reljefa upućuju tehnički detalji, rupice nazivane poput osinjih gnijezda. Radi se o rupicama nastalim svrdlanjem. Uobičajeno je pri klesanju da se udubljeni, teže dostupni dijelovi kipova ili pak reljefa najprije izbuše svrdlom, pa da se potom ti dijelovi obrade dljetom, tako da se na taj način otklone rupice. No na reljefu s prizorom Oplakivanja ostalo je više takvih nizova rupica, cijele niske, pa čak i na vidljivim, najistaknutijim mjestima, posebno među naborima odjeće. Na glavi, u kosi sagnute narikače cijeli je niz takvih rupica. Istina, takve su se rupice zbog svjetlosnih efekata koristile od drugog stoljeća u rimskom kiparstvu. No takav niz rupica ostao je i na licu narikače, i to na samom čelu, na liniji koja lice odvaja od kose, pa se radi, očito je, o nedovršenoj izvedbi. Ponegdje se na reljefu prepoznaju tragovi rupa koje su brižno otklonjene, što je naravno dokaz da su bile korištene ne zbog likovnih efekata, već zbog uobičajenijih tehničkih razloga. Taj je način obrade užljebljenja koristio Nikola Firentinac i na drugim svojim kipovima, pa se tako poneka rupica zamjećuje na kipu sv. Jakova u kapeli Sv. Ivana Trogirskog, i to na glavi među uvojcima kose i čupercima brade.¹⁷ Međutim nizove rupica među naborima nismo uspjeli uočiti na reljefu s prikazom Oplakivanja na grobnici Sobota. Tek uvećanjima pojedinih detalja dadu se jedva razabrati tragovi izbrisanih rupica.

Kaskade rupica vidljive su čak na središnjem mjestu oko Kristove glave. A sama je glava, izgleda, nedovršena, tek abocirana. Na bradi, na podbratku čuperci su samo naznačeni tanjim užljebljenjima. Na jednom mjestu na kosi vide se tek paralelni, ravni i oštri, zapravo prvi udari dljeteta što je također naznaka nedovršene izvedbe. Istina, na reljefu se razabiru mnogo kasnija oštećenja nastala stoljećima, posebno dok je reljef bio na otvorenom, na novom gradskom groblju. Oštećenja i patine (reklo bi se to baroknim rječnikom – uvrede vremena, ili današnjim jezikom – djelovanje entropije, semiotika u toku) pridaju ekspresivnosti reljefa.

Na više mjesta na reljefu uočava se nedovršenost. Na primjer na mjestu Marijine glave, na njezinoj desnoj strani, na njezinoj kosi tamo gdje je prihvaća Petrova ruka. Na prstenujaku Petrove ruke nokat je trokutastog oblika. Radi se valjda tek o početku obrade detalja koji je trebalo dovesti do konačnog oblika slična slovu U. Između uvojaka u kosi i prsta udubljenje je naglašeno tek ostrim zakošenjem koje je trebalo omekšati. Inače veoma spljošteni, gotovo prizmatični, izduženi prsti svojstveni su i većini ostalih figura na reljefu, kao na ostalim djelima Nikole Firentinca.

Od glave žene koja pod križem pridržava Mariju sačuvana je tek polovica lica. Na to se osvrnuo tek Hans Folnesics koji

je prvi ovaj reljef pripisao Nikoli Firentincu. Na ravnoj zasječenoj strani zamjećuju se udubljenja koja su valjda trebala poslužiti da se doda druga polovica lica. Radi li se o grešci, napuknuću nastalom tijekom klesanja ili, što je manje vjerojatno, o nekom naknadnom pokušaju popravka? Moguće je također da je prilikom klesanja glave na tom mjestu u kamenom bloku nedostajalo mase, tako da se druga polovica glave, zapravo lica, mogla posebno isklesati i potom dodati. U svakom slučaju to mehanički presječeno lice veoma je dojmljivo, dapače prinosi patetici cjelokupne kompozicije, pridajući joj nadrealistički efekt.

Dade se, dakle, zaključiti da je reljef ostao nedotjeran, u svakom slučaju u potpunosti ipak nedovršen. S ovim reljefom vjerojatno je bio u vezi kameni blok što se nalazi u crkvi Sv. Ivana Krstitelja, lijevo od ulaza. Njegova je širina (132 cm) otprilike jednaka onoj reljefa s prizorom Oplakivanja (172 x 130 cm). Taj je blok moguće trebao biti baza za reljef. Kameni blok nije sasvim obrađen, uglavnom je nepoliran, a na gornjoj plohi, na kojoj je valjda trebala biti postavljena osovljena ploča reljefa, razaznaje se urezna, neizbrisana kričulja. Inače i reljef i spomenuti kameni blok imaju lučno ispupčenje poput plitkog segmenta elipse ili kruga, što upućuje na njihovu međusobnu vezu. Naime, u donjoj strani reljefa pojedini donji dijelovi figura strše u prostoru izvan plohe okvira. Dakle dok je u gornjem dijelu i s bočnih strana reljef unutar pravokutnika okvira, u donjem dijelu ispupčenje ulazi u prostor izvan plohe koju određuje okvir.

Moguće sačuvane skulpture s nadgrobnog spomenika

Od ulomaka nađenih 1935. godine u crkvi Sv. Ivana Krstitelja sačuvana su, izgleda, tek dva veoma krnje sačuvana putta na ulomcima girlande ukrašene voćem i vrpčama koji se prepoznaju kao djelo Nikole Firentinca ili pak njegove radionice.¹⁸ To su, naime, dva putta nepoznatog porijekla, položeni na ulomcima girlande koji su pred nekoliko godina preneseni iz Lapidarija Muzeja grada Trogira i postavljeni na sasvim neprimjereno mjesto – na stepenicama uz bazu kipa sv. Sebastijana u istoimenoj crkvi. Ta je lokacija sasvim proizvoljna jer kompoziciji koja pristaje vrhu oltara, tabernakula i grobnica kao njihov završni akcent nije mjesto u podnožju, na stepenicama.¹⁹ Ti su anđeli položeni na stepenicama, istaknuti u prostoru iako su izvorno stajali leđima uz zid.

Pretpostavljamo da su anđeli na crtežu R. Slade-Šilovića i oni sačuvani jedni te isti. No, na crtežu R. Slade-Šilovića oba putta su imala sačuvane glave. Na sačuvanoj glavi anđela više je naznaka koje upućuju na nedovršenost. Lice je jedva naznačeno. Dva oka nisu jednako obrađena. Istina, nos je mogao biti naknadno oštećen. Na tjemenu gotovo da i nema naznaka kose, tek u donjem dijelu, prema sljepoočnicama spuštaju se uvojci. Grubo zasječena udubljenja na tjemenu vjerojatno su naznake ranijih faza klesanja prije konačnog izvlačenja detalja. Jedno ispupčenje na tjemenu promatrano uvećano na kontrastnim snimkama doima se kao cvijet u kosi. Dakle, glava bi bila tek abocirana.

Nije sačuvan ni vrh, grlo vaze iznad girlande iako se vide na crtežu i na fotografiji objavljenoj 1959. godine.²⁰ Takve su vaze najčešće posude iz kojih izvija plamen pa su tako baze – donji dijelovi svjećnjaka (posude za ulje). Ta se skulpturalna grupa pripisuje Nikoli Firentincu odnosno njegovoj radionici. Iznosena su različita mišljenja o njezinoj izvornoj lokaciji i namjeni.²¹ Kompozicija je gotovo identična onoj isto rodnoj sačuvanoj u Šibeniku (izložena u Dijecezanskom muzeju u crkvi Sv. Barbare) koja se također prepoznaje kao djelo Nikole Firentinca ili pak njegove radionice. Ta šibenska kompozicija kao i ona u Trogiru smatrahu se ostacima tabernakula – svetohraništa. U kiparskoj kompoziciji u Šibeniku putti su položeni na rogu obilja, prikazana je i trnova kruna a na vrhu je također vaza. Na ovoj trogirskoj putti su položeni na girlandi – vijencu. Uzorom za tu temu smatra se tabernakul s reljefom s prizorom Navještenja, djelo Donatella iz crkve Santa Croce u Firenci.²² No, takve kompozicije pristaju ne samo tabernakulima kao njihov završni akcent već i vrhovima grobnica i oltara. Motiv vaze, kao i putti na girlandama na vrhu grobnica, na tjemenu luka relativno su učestali motiv s renesansnih grobnica i oltara, čak i umivaonika (na primjer na onom iz sakristije Santa Maria Novella, djelu Giovannija della Robbije iz 1498. godine). Već je izražena mogućnost da su ova dva putta iz Trogira pripadala luneti nekog oltara.²³ Anđeli i girlande nalaze se, primjerice, na tjemenu grobnice Leonarda Bruna, u crkvi Santa Croce u Firenci, djelu Bernarda Rosselinija (oko 1444.-1447.); anđeli tamo nose grb pokojnika. Anđeli na girlandama položeni su i ponad luka na grobnici Carla Marsuppinja u crkvi Santa Croce u Firenci, djelu Desideria da Settignana (oko 1455.-1458.). Tamo je također na vrhu vaza, svjećnjak. Vaza (svjećnjak) iz koje se izvija plamen nalazi se i na tjemenu luka na grobnici Vittore Capella u crkvi Sv. Helene u Veneciji.²⁴ Svjetiljke svih vrsta, svjetlo koje titra u grobu ili nad grobom, uklapa se u prastaru ideju vječnog svjetla – *lux perpetua*. Stoga, dakle, smatramo da su putti na vijencu s vazom u sredini bili vjerojatno izrađeni za grobnicu Petra Cipika, a ne za tabernakul. U crkvi Sv. Ivana Krstitelja postojalo je dobro sačuvano gotičko svetohranište, pa stoga nije trebalo graditi novo.²⁵ No, valja napomenuti da girlande s puttima mogu visjeti i na vrhovima portala. Tako je na vrhu portala crkve Santa Maria al Mare na Tremeitima, na kojem su radili Nikola Firentinac i Andrija Aleši, girlanda i dva putta koja pridržavaju svjećnjak.²⁶ Dakle, smatramo da su dva putta na girlandama i s vazom svjećnjakom bila izvorno namijenjena tjemenu nadgrobnog spomenika obitelji Cipiko.

* * *

Postavlja se pitanje: kako je trebao izgledati nadgrobnni spomenik Petra Cipika i njegova roda i je li u potpunosti realiziran? Vjerojatno nije u potpunosti podignut jer nema razloga da bi bio uništen. Potomci Cipikova roda tako nešto sigurno ne bi dopustili. Tek jedan reljef – onaj sačuvani s prikazom Oplakivanja nije dovoljan za cijeli nadgrobnni spome-

nik, pa ni za oltar. Njemu treba dakle vjerojatno dodati skulpture koje opisuje R. Slade-Šilović, nađene u grobu u crkvi Sv. Ivana Krstitelja, dakle, dva anđela položena na girlandi iznad koje je vaza (svjećnjak) i pseudourna s anđelom koji je pridržava. Nažalost, ta pseudourna s anđelom nije sačuvana a začudo nije nam poznat ni crtež ni fotografija. Nije sačuvan, ili ga možda ne možemo identificirati, kapitel koji je prema R. Sladi-Šiloviću pripadao istoj cjelini.

Moguće je da su dijelovi nedovršenog nadgrobnog spomenika naknadno postavljeni na oltar. Tako bismo mogli shvatiti navod Pavla Andreisa koji spominje reljef Oplakivanja kao dio oltara obitelji Cipiko. U tom kontekstu mogli bismo shvatiti i zapis iz Valierove vizitacije u kojoj se spominje oltar Sv. Andrije u crkvi Sv. Ivana Krstitelja na kojem je pala s kamenim figurama. Stoga bi se moglo govoriti o nadgrobnom spomeniku ali i o oltaru obitelji Cipiko.

Renesansne skulpture u Trogiru prenesene sa svojih izvornih lokacije

Je li još neki sačuvani ulomak, reljef ili pak kip trebao biti dio kompozicije nadgrobnog spomenika, odnosno oltara?

Za kip koji prikazuje putta sa spuštenom bakljom (simbolom smrti) i s grbom obitelji Cipiko – djelo Ivana Duknovića (u Muzeju grada Trogira) izrečena je pretpostavka da je mogao biti koncipiran za grobni spomenik ove obitelji.²⁷ Naime, taj kip nije pronađen na izvornom mjestu.²⁸

Nesigurna je izvorna lokacija za više trogirskih renesansnih kipova. Tako nije sigurno ni porijeklo dviju kiparskih cjelina. Jedna od njih je kameni triptih s tri niše u kojima se nalaze likovi Bogorodice s Djetetom, te sv. Jeronim i sv. Ladislav. Taj triptih, pripisan sljedbeniku Nikole Firentinca, nalazi se uzidan u zapadni zid katedrale u blizini glavnog ulaza, sasvim izvan nekog ikonografsko-arhitektonskog konteksta.²⁹ Druga je pak triptih u crkvi Sv. Dominika na kojem su prikazani također u nišama sv. Ivan Trogirski, sv. Jeronim i sv. Lovro.³⁰ Reljef je danas uzidan u južni zid u unutrašnjosti crkve. Spominje se, međutim, da je bio uzidan u glavni oltar u funkciji antependija.³¹ Analogije radi tri kipa u nišama (alegorijske figure), nalaze se na kamenom poliptihu na grobnici antipape Ivana XXIII., djelu Donatella i Michelozza u firentinskoj krstionici, nastaloj između 1421. i 1427. godine.

Bista koja prikazuje sv. Petra, djelo Nikole Firentinca ili pak njegova kruga, također je naknadno uzidana u barokni portal samostanske crkve Sv. Petra.³²

Sitni reljef koji prikazuje sv. Nikolu u sjedećem stavu, a koji se pripisuje Nikoli Firentincu ili pak njegovoj radionici, postavljen na pročelju samostanske crkve Sv. Nikole sasvim visoko pod polukružnim prozorom,³³ po svoj je prilici naknadno uzidan na to mjesto. Naime, ponad prozora je ranoromanički reljef koji prikazuje Agnus Dei, sv. Benedikta i sv. Skolastiku. Polukružni prozor sastavljen je pak od starijih, renesansnih fragmenata. Ta je cjelina vjerojatno svojevrsni pastiš 18. stoljeća.

Bista Boga Oca sa zemaljskom kuglom u ruci, djelo Nikole Firentinca iz kapele Sv. Ivana Trogirskog,³⁴ koju je Ignacije Macanović u 18. stoljeću zamijenio replikom,³⁵ neko se vrijeme nalazila u crkvi Sv. Marije na trgu, kako se to saznaje iz zabilježki R. Slade-Šilovića;³⁶ potom je u 19. stoljeću bila ugrađena na novo gradsko groblje smješteno izvan grada na kopnu; odatle je pak prebačena 1987. godine u Lapidarij Muzeja grada Trogira.

Dva kipa poklekljih anđela, svjetlonoša, koji pridržavaju plitke posude poput pladnja (u njih su se postavljale svijeće, sudeći po ostacima metalnog šiljka u sredini posude) u 19 stoljeću bili su postavljeni na vrata novog gradskog groblja a danas su pak postavljeni u kapeli Sv. Ivana Trogirskog u katedrali. Općenito je prihvaćeno mišljenje da su to upravo ona dva anđela koja se spominju u ugovoru o gradnji kapele Sv. Ivana Trogirskog iz 1468. godine.³⁷ U ugovoru se, naime, spominju dva anđela koja je trebalo postaviti sa svake strane Kristova kipa.³⁸ Valja napomenuti da ova dva kipa nemaju uobičajene baze kružnog oblika u tlocrtu, kao ostali kipovi u kapeli, već su oblika sličnoga elipsi. Ostaje otvorenim pitanje: zašto su i kada ti anđeli odneseni iz kapele Sv. Ivana Trogirskog? Jesu li tamo ikad stajali? Gdje su se nalazili prije negoli su u 19. stoljeću prebačeni na novo gradsko groblje?

Kip koji prikazuje Krista uz čije su skute dva anđela, a koji se pak prepoznaje kao djelo Nikole Firentinca ili pak njegove radionice također je mijenjao lokacije. Taj je kip u 19. stoljeću bio prebačen na novo gradsko groblje, no nije nam poznato gdje se ranije nalazio i koliko je puta bio premješten (od 1987. godine izložen je u Lapidariju Muzeja grada Trogira).³⁹ Općenito je prihvaćeno da su kip Krista s dva anđela uz njegove skute zajedno s dva anđela svjetlonoše izvorno bili namijenjeni kapeli Sv. Ivana Trogirskog. Leđa tog kipa su veoma plošna, za razliku od onih plastično obrađenih u nišama kapele Sv. Ivana Trogirskog u katedrali, a drugačija mu je i baza koja nije uobičajenog kružnog oblika. Na poleđini kipa su udubljenja za metalne držače s kojima je bio nekoć pričvršćen uz zid. I na bazi kipa na prednjoj i stražnjoj strani vide se užljebljenja za metalne uloške. Iznesena je pretpostavka kako je taj kip, namijenjen kapeli Sv. Ivana Trogirskog, bio odbačen zbog neuspjele izvedbe.⁴⁰ Ta je skulptura zaista ispod razine Nikole Firentinca. Radilo bi se, dakle, o odbačenom, neuspjelom kipu. Sugestije za takve pretpostavke daju i podaci iz Vizitacije biskupa Didaka Manole iz godine 1756., koji se interpretiraju tako da je Nikola Firentinac bio navodno dva puta plaćen za dva kipa koja prikazuju Krista.⁴¹ Naime, tamo se spominje kako je godine 1487. Firentincu isplaćen honorar za tri kipa od kojih je jedan – *Domini Nostris*; potom godine 1493. bio je dovršen kip Krista – *effecta fuit statua Jesu Christi*.⁴² Moglo bi se pomisliti da se izraz *Dominus Noster* odnosi na bistu Boga oca sred svoda kapele, no u Vizitaciji se ipak ne spominje izričkom bista, već samo skulpture (*statuae*) među kojima je ona *Domini nostri*. U ugovoru o gradnji kapele iz 1468. godine spominje se kip Krista ali i Bog Otac (*Pater noster*) kako se spominje bista na svodu; istim izrazom (*Pater noster*), što nije zamijećeno, spominje se i lik Krista u sceni Krunjenja

Marijina.⁴³ Zaista je zbunjujuće da bi Nikola Firentinac isklesao jedan tako loš kip Krista da je trebalo izraditi novi i da bi uz to, nakon neuspjele realizacije, bio ponovno plaćen za novu, zamjensku skulpturu. Zar bi Nikola Firentinac nemarno isklesao najvažniju, središnju figuru u kapeli? Nije također vjerojatno da bi tu zahtjevnu zadaću prepustio pomagачu. Sumnju u uvriježenu tezu o odbačenom, manjkavom kipu potiču i njegove dimenzije. Prema ugovoru o gradnji kapele kipovi apostola i svetaca trebali su biti visoki pet stopa a onaj Kristov pet i 1/4. Kip Krista visok je svega oko 193 cm (uključujući i bazu visoku oko 11 cm). Primjerice Firentinčev kip sv. Ivana Evanđelista visok je 194 cm; Duknovičev kip sv. Ivana Evanđelista visok je 187 cm; jedan od kipova koje je Alessandro Vittoria isklesao za istu kapelu, onaj apostola sv. Šimuna visok je 194 cm. Prema omjermu iz ugovora kip Krista trebao je biti visok čak oko 241 cm (kip sveca i apostola 5 stopa, kipa Krista 5 ¼ stopa). Istina, realizacija kapele nije u svemu pratila ugovor što se tiče kiparske opreme, pa tako nije isklesan oltar s reljefima iz života svetog Ivana, premda jesu poštovani zadani omjeri i mjere zdanja.⁴⁴ Neprihvatljivo je iz ikonografskih razloga da bi kip Krista bio gotovo jednake visine kao ostali kipovi u kapeli. Postojeći Kristov kip u kapeli zaista je najveća skulptura. Iz navedenih razloga moglo bi se posumnjati da je kip Krista uz čije su skute dva anđela bio uopće namijenjen za kapelu Sv. Ivana Trogirskog. Međutim kip Krista uz čije su skute anđeli (taj navodno odbačeni) zaista odgovara navodima iz ugovora (... *e con dicto Cristo doi anzeloto a luj retegnudi* ...). Kao uzrok premještanja i zamjene ovog kipa navode se također ikonografski razlozi.⁴⁵ Nije riješeno pitanje izvornog položaja još nekih kipova u kapeli. Svakako, nije logično da se u kapeli nalaze dva kipa istog sveca – sv. Ivana Evanđelista, pa se s razlogom smatra da onaj koji je isklesao i potpisao Ivan Duknović nije bio uopće predviđen za kapelu, tim više što je na leđima tog kipa utor koji upućuje da je možda bilo predviđeno da stoji uza zid, a ne u niši.⁴⁶ Jedna od niša u kapeli ostala je prazna. I za kip sv. Jeronima iznesena je pretpostavka da je naknadno, iz jedne druge crkve, prenesen u kapelu.⁴⁷ Četiri kipa koja je izradio Alessandro Vittoria završila su umjesto u kapeli navrh zvonika katedrale.⁴⁸

Tema Krista u Slavi, u Uzašašću prikladna je grobnicama. Krist uz čije je skute anđeo stoji na vrhu grobnice dužda Francesca Foscaru u crkvi Santa Maria Gloriosa dei Frari u Veneciji.⁴⁹ Krist okružen anđelima prikazan je i na središnjem reljefu na grobnici bl. Girolama Gianlelliju u katedrali u Ankoni, djelu Ivana Duknovića iz 1509. godine.⁵⁰ Ako je kip Krista s dva anđela uz njegove skute bio zaista namijenjen za kapelu Sv. Ivana Trogirskog i ako je potom zbog manjkavosti ili pak iz ikonografskih razloga iz nje otklonjen, mogao ga je naknadno iskoristiti za grobnicu upravo Koriolan Cipiko koji je u to doba više puta obnašao službu operarija-skrbnika katedrale. Rupe za umetanje metalnih držača na leđima i u bazi očituju da je kip Krista u Slavi trebao biti postavljen na visokom položaju, uza zid. Nije li dakle taj kip mogao stajati iznad nedovršenog nadgrobnog spomenika Petra Cipika u apsidi crkve Sv. Ivana Krstitelja? To bi se mo-

glo ustanoviti tek mjerenjima površine na unutrašnjem zidu apside crkve Sv. Ivana Krstitelja na kojoj se naziru elementi za moguće određenje obrisa cjeline nadgrobnog spomenika. Ovako preliminarno, bez preciznijih mjerenja kip nam se doima ipak prevelikim da bi tamo stajao. Kip Krista s dva anđela uz njegove skute ako je ikada bio (naknadno?) namijenjen grobnici obitelji Cipiko koja je ostala nedovršena, mogao se potom neko vrijeme naći i na nekom drugom mjestu, prije nego što je u 19. stoljeću prebačen na novo groblje izvan grada. Kip Krista (Spasitelja) na jednom stupu na groblju pred katedralom spominje u 17. stoljeću historičar Ivan Lucić;⁵¹ moguće je, kako je to već pretpostavljeno, da se radi upravo o Kristu s anđelima uz njegove skute, tim više što su utori za metalne držače uklesani s jedne i druge strane u bazi kipa.⁵²

Reljef s prikazom anđela s bakljom (djelo pripisano Nikoli Firentincu), otkopan je uz novo gradsko groblje (izložen u lapidariju Muzeja grada Trogira).⁵³ Nije poznato gdje se ovaj reljef izvorno nalazio. Reljef, inače visoke kvalitete, djelomično je oštećen a po svojoj prilici, kako je to već zamijećeno, ostao je nedovršen. To se razbire na fondu koji je tek grubo obrađen. Izneseno je više pretpostavki o izvornoj namjeni reljefa, pa tako i ona da je ovaj anđeo mogao s još jednim (nestalim) stajati uz reljef s prizorom Oplakivanja.⁵⁴ Možda je trebao pripadati cjelini grobnog spomenika Petra Cipika i njegova roda, pogotovo s obzirom na funeralni simbolizam baklje. Nedovršenost reljefa ukazuje ili da je bio odbačen ili pak, što je vjerojatnije s obzirom na njegovu visoku kvalitetu, da je trebao biti dio nedovršene cjeline.

Reljef s likom Ivana Krstitelja, djelo Nikole Firentinca ili pak njegove radionice, nedavno nađen u samostanskoj crkvi Sv. Lazara na Čiovu (prenesen u samostan Sv. Ante na Čiovu) smatra se dijelom neke veće kompozicije.⁵⁵ Mogao je možda također biti izvorno koncipiran za Cipikovu grobnicu u crkvi Sv. Ivana Krstitelja, pogotovo s obzirom na njezin titular.

Neki od spomenutih trogirskih kipova i reljefa nepoznatog porijekla: Krist s dva anđela uz njegove skute, reljef s likom Oplakivanja iz crkve Sv. Ivana Krstitelja, te dva anđela svjetlonoše, bili su, ponavljamo, u 19. stoljeću prebačeni na novo groblje izvan grada; reljef anđela bakljonoše bio je, kako je već napomenuto, nađen zagubljen, iskopan u zemlji u blizini novog groblja izvan grada. To su naznake da su ti komadi mogli pripadati jednoj ili više raznesenih ili pak nedovršenih cjelina.

Reljef s poprsjem sv. Ivana Krstitelja iz samostana Sv. Ante na Čiovu i onaj s prikazom anđela bakljonoše nemaju uobičajene baze kružnog presjeka u tlocrtu, već su u obliku segmenta elipse ili kruga jer dijelovi figure u donjem dijelu strše izvan okvira cjeline. Tako i reljef s prizorom Oplakivanja, kako je to naglašeno, ima u bazi oblik segmenta elipse. Taj motiv se možda ponavlja zbog euritmije koja je morala biti prisutna u konceptu kompozicije ako su možda ti komadi pripadali istoj cjelini. Usporedbe radi ni kipovi na spomenutoj grobnici Foscaru nemaju baze kružnog oblika. Dakle, može se pretpostaviti da su spomenuti reljefi bili položeni

uza zid što ne bi bilo moguće da su baze uobičajenog kružnog tlocrta. Primjerice u kapeli Sv. Ivana Trogirskog svi kipovi u nišama imaju baze kružnog oblika u tlocrtu osim kipa Krista i sv. Jeronima. Baza kipa sv. Jeronima je drugačija valjda stoga jer je uz sveca prikazan lav.

Arhitektonski ulomci – mogući ostaci nadgrobnog spomenika

Od arhitektonskih ulomaka koji su mogli biti izvorno namijenjeni Cipikovoj grobnici pomišljamo na segmente luka od kojih je naknadno, u 18. stoljeću, složen prozor u obliku polukruga (termalni tip) na pročelju samostanske crkve Sv. Nikole u Trogiru.⁵⁶ Ti segmenti luka (ukrašeni s unutrašnje strane motivom stručka lovorova lišća unutar kasete) veoma su reprezentativni i široki te vjerojatno nisu izvorno pripadali prozoru. Da se radi o naknadnom korištenju starijih komada, očito je i po tome što dva donja (novija) segmenta luka polukružnog prozora nemaju ukrašene unutrašnje strane. Dakle taj polukružni prozor sastavljen je od spolija. Na istom zidu iznad polukružnog prozora, kako je to već spomenuto, ugrađen je ranoromanički reljef koji prikazuje sv. Skolastiku i sv. Benedikta, a pod njime je pak reljef koji prikazuje sv. Nikolu, djelo Nikole Firentinca ili pak njegove radionice. Dakle cijeli jedan dio crkvenog pročelja ukrašen je heterogenim ulomcima koji su sakupljeni u novu cjelinu.⁵⁷

Kao analogiju za segmente lukova s kojima je naknadno složen polukružni prozor navodimo grobnicu obitelji Sobota, djelo Nikole Firentinca, na kojoj su kasete na luku, nad sarkofagom, ukrašene također svežnjevima lovorova lišća. Za razliku od grobnice obitelji Sobota gdje su pod lukom dva niza kasete sa svežnjevima lovorova lišća, na segmentima luka s prozora crkve Sv. Nikole samo je jedan niz. Kasetama s unutrašnje strane ukrašen je luk spomenute grobnice Leonarda Brunija kojoj je veoma slična, kako je uočeno, grobnica obitelji Sobota. Ukrašene su i kasete na unutrašnjoj strani luka na spomenutoj grobnici Carla Marsuppiniya. Gotovo je pravilo da su ukrašene unutrašnje strane lukova iznad renesansnih grobnica, što se, primjerice, zamjećuje i na grobnici dužda Niccole Trona u crkvi Santa Maria Gloriosa dei Frari, djelu Antonija Rizza započetom oko 1476. godine. Pročelna strana segmenata luka na prozoru crkve Sv. Nikole stepeničasto je profilirana, slično okvirima vrata crkve Sv. Sebastijana. Međutim, na njima nema bogate dekoracije kao na grobnici Sobota.

U bazi polukružnog prozora na crkvi Sv. Nikole nalaze se dvije kamene grede ukrašene florealnim motivom, takozvanim biljnim kandelabrima. Ti su ukrasi bliski Nikoli Firentincu pa ih je tako koristio na okvirima ulaza u kapelu Sv. Ivana Trogirskog, pri ukrašavanju prezbiterija i propovjedalice šibenske katedrale i na drugim mjestima.⁵⁸

Konzervator Lj. Karaman, spomenuli smo, opisuje ostatke luka u apsidi crkve Sv. Ivana Krstitelja. Stoga iznosimo pretpostavku da su segmenti luka i grede s pročelja Sv. Nikole možda pripadali nadgrobnom spomeniku Petra Cipika u cr-

kvi Sv. Ivana Krstitelja. Uostalom, gotovo u pravilu renesansne grobnice, uključujući i onu Sobotinu, uza zidove uokvirane su u gornjem dijelu arkadom. Iz sačuvanih segmenata luka ugrađenih u prozor na crkvi Sv. Nikole mogla bi se izmjerom proračunati i širina cjelokupne kiparsko-arhitektonske cjeline kojoj su izvorno pripadali (grobni?).

Nedovršeni nadgrobnii spomenik

Barem neki od spomenutih kipova i reljefa po svojoj su prilici preostaci nedovršenog renesansnog nadgrobnog spomenika Petra Cipika i njegova roda, a time se mogu tumačiti njihova premještanja i raznošenja. Razlike u estetskim razinama među nabrojanim kipovima i reljefima možda bi se mogle tumačiti diskontinuitetima u radu, mijenjanjem suradnika i promjenama koncepcije.

Raznošenje dijelova nadgrobnog spomenika zasigurno je u svezi sa sudbinom samostana i crkve Sv. Ivana Krstitelja. Godine 1452. umire Nikola, posljednji opat i nakon njega se gasi samostanski život.⁵⁹ Prihode nekadašnjeg samostana uživao je i Mlečanin, kardinal Marco Barbo, inače mecena Ivana Duknovića, koji je 1468. godine posjetio Trogir.⁶⁰ Ne bi bilo shvatljivo da se gradi novi renesansni oltar u doba kad se gasi samostanski život. Takvu krizu moguće je međutim iskoristiti za svojevrsnu privatizaciju, pokušajem gradnje obiteljske grobnice usred apside iza oltara. Crkva se s vremenom zapustila, ostala je bez krova a umjetnine se raznose. U 19. stoljeću čak se razmišljalo da se crkva poruši a da se kamenje iskoristi za gradnju crkve na novom gradskom groblju.⁶¹ Temeljito je obnovljena tek 1936. godine.⁶² U tom kontekstu možemo shvatiti raznošenje dijelova nedovršenog nadgrobnog spomenika obitelji Cipiko.

Možda je projekt nadgrobnih spomenika bio suviše pretenciozan (zamišljen gotovo poput grobnice jednog dužda) ili je pak bio ikonografski prijeporan. Naime, smještaj grobnice u apsidi iza oltara nameće se cjelokupnoj promisli crkve pa joj pridaje gotovo privatni značaj, tako da bi ta samostanska crkva postala gotovo mauzolej tek jedne obitelji.⁶³ Godine 1500., u doba biskupa Francesca Marcella pokušalo se unižeti reda u pokapanja u katedrali, pa tako grobne ploče nisu smjele stršiti iznad razine poda.⁶⁴ Koriolan Cipiko dok je obnašao službu operarija dolazio je u sukob s biskupom Jakovom Turlonom i njegovim nasljednikom Francescom Marcellom⁶⁵. Ti su biskupi mogli omesti njegov naum. U svakom slučaju ostaje otvoreno pitanje: zašto nije realiziran grobni spomenik obitelji Cipiko?

Grob obitelji Cipiko u katedrali

Ne možemo sa sigurnošću odrediti ni gdje su pokopani Petar Cipiko i njegov sin Koriolan. U literaturi se navodi kako je Koriolan Cipiko pokopan u katedrali, u južnom, bočnom brodu, pred oltarom Milosrđa (*Altare Charitatis*, ranije Sv. Kuzme i Damjana).⁶⁶ To, međutim, ipak nije sasvim izvjesno. Tamo se, naime, nalazi grobna ploča od prokoneškog

mramora; uokviruju je grede ukrašene kanelurama. Na ploči se naziru slova pisana kapitalom. Stepenica pred oltarom prekrila je dio ploče. U tom gornjem dijelu ploče pod stepenicom vide se tek donji dijelovi jednog retka. Tek je u četiri donja retka sasvim čitak dio natpisa:

DIA P(E)T(R)VS CI
PICVS CORIOLA
NI.F.TRISTISSI
MVS POSVI

Peti red odozgo mogao bi se možda pročitati kao *maxima invidia*. Dakle, zadnjih pet redaka moglo bi se možda ovako pročitati:

(MA)XIMA (I)N(V)I
DIA P(E)T(R)VS CI
PICVS CORIOLA
NI.F.TRISTISSI
MVS POSVI

Spomenut je, nema sumnje, Petar Cipiko, sin Koriolanov. Kome on postavlja natpis? Vjerojatno ne svom ocu Koriolanu jer ne bi trebao ponavljati da je Koriolanov sin. Vjerojatno on podiže natpis članu ili članovima svoje obitelji (ženi, djeci). Možda je Koriolan spomenut na gornjem dijelu ploče koji je ostao pod stepenicama oltara. Vjerojatno, dakle, pod tom pločom počiva među svojim i Koriolan. Ako je točno pročitana riječ *invidia*, onda nije baš kršćanski smjerno spominjati na epitafu veliku zavist (*maxima invidia*).⁶⁷ To zvuči poganski te je blisko humanističkoj kulturi koja se referira na onu antičku.⁶⁸ Zavist se primjerice spominje na natpisu na Mantegninu crtežu koji prikazuje trijumf Julija Cezara; tamo je prikazan vojnik koji nosi tablu s natpisom na kojem među ostalim stoji: ... *INVIDIA SPRETA SVPERATAQ(VE)*.⁶⁹ Moguće spominjanje zavisti na Cipikovu epitafu aludira na neprilike s neuspjelim gradnjom nadgrobnog spomenika u crkvi Sv. Ivana Krstitelja. Cipikovi su vezani uz taj oltar u katedrali pred kojim je njihova obiteljska grobnica. Na njemu se, naime, služe mise za pripadnike ovog roda, kako je to zabilježeno u vizitaciji biskupa Didaka Manole.⁷⁰

Zaključak

Neriješeno je pitanje predviđenog izgleda i ikonografskog programa nedovršenog nadgrobnog spomenika. Otvoreno je i pitanje: kojim bi se elementima mogla nadopuniti cjelina kojoj je reljef s likom Oplakivanja činio jezgru? Ipak, usporedbe radi, u odnosu na uništenu renesansnu grobnicu zadarskog nadbiskupa Mafeja Vallaréssea († 1495.) u zadarskoj katedrali, koja je bila djelo Petra Meštrićevića, dobro opisanoj u ugovoru o gradnji iz 1507. godine,⁷¹ nadgrobnni spomenik Petra Cipika i njegova roda, preživio je ipak s više dijelova. Primjerice, od reljefa, prikaza pokojnika, na grobu zadarskog kanonika Sturariususa ostale su tek ruke.⁷²

S većom sigurnošću možemo zaključiti tek sljedeće: Petar Cipiko oporučno je odredio da se u crkvi Sv. Ivana Krstite-

lja sagradi nadgrobnni spomenik za njega i njegovu obitelj. Taj je nadgrobnni spomenik vjerojatno bio barem djelomično podignut u apsidi iza zid iza oltara. Završavao je vjerojatno kamenim, kasetiranim lukom čiji su dijelovi, možda djelomično sačuvani (iskorišteni naknadno za okvir polukružnog prozora crkve Sv. Nikole). Na vrhu su, valjda, trebala stajati dva sačuvana putta položena na vijencu iznad kojeg je vaza (svjetiljka). Dio kompozicije arhitektonsko-kiparske cjeline bio je po svoj prilici reljef s prikazom Oplakivanja. Toj je cjelini vjerojatno pripadala zagubljena pseudourna s anđelom iza nje. Njoj su možda pripadali još poneki sačuvani reljefi i kipovi višekratno premješteni. U obzir dolazi makar reljef s prikazom anđela s bakljom. Nedovršenost nabrojanih skulptura (uključujući putte na girlandama) upućuje na to da su bili dio nedovršene cjeline.

Uglavnom sve se nabrojene skulpture i reljefi prepoznaju kao djelo Nikole Firentinca, odnosno njegove radionice. Nikola Firentinac morao je, dakako, biti i autor koncepcije kiparsko-arhitektonske cjeline (nedovršenog) nadgrobnog spomenika (naknadno oltara?) obitelji Cipiko.

Bilješke

1
Literaturu o Petru Cipiku v. u: Hrvatski biografski leksikon, Zagreb, 1989., sv. II, 681-682.; v. i: MIROSLAV MARKOVIĆ, Trogirski rukopis Cicerona, u: *Živa antika*, III, Skopje, 1953., 145-158.; v. također katalošku jedinicu br. 77. (autor V. Kovačić) u: *Tessori della Croazia restuarati da Venetian Heritage INC*, Edizioni Multigraf, Venezia, 2001., 185-186.

2
Testament v.: IVO BABIĆ, Oporuke Pelegrine, Petra i Koriolana Cipika, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 30 (2006.), 29-49.

3
Podaci o staroj kući u blizini samostana Sv. Ivana Krstitelja i o grobnici donose se u rukopisu *Cronologia della illustrissima casa Cippico dall' anno 1177*. Rukopis se čuva u Historijskom arhivu u Splitu (fond Ivčević DAST, Miscelanea, Libro X.f.59.)

4
Pogrešno pročitani natpis donosi IGOR FISKOVIĆ, Hrvatska renesansa, katalog izložbe, Zagreb, 2004., kat. jedinica br. 7, 251. Umjesto ÇI(P)CHI pročitano je *CIPIONI*. Iako se u donesenom čitanju natpisa spominje Petar Marinov, i dalje se pogrešno epitaf dovodi u vezu s humanistom Petrom Markovim, čiji je otac Koriolan. O tome opširnije IVO BABIĆ (bilj. 2).

5
O ovom marnom kulturnom radniku v. DANKA RADIĆ, Roko Slade-Šilović i Mirko Slade-Šilović, u: *Zbornik radova »Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj«*, Osijek, Muzej Slavonije, 1999., 181-192.

6
ROKO SLADE-ŠILOVIĆ, Dnevnik, Knjiga IX., 1934.-1935., 30-31. (Arhiv obitelji Slade-Šilović u Trogiru). Na ovu zabilješku upozorila me je prof. Danka Radić pa koristim ovu prigodu da joj zahvalim.

7

Konzervatorski ured u Splitu, br. 25, ožujak 1935. I na ovaj dopis upozorila me je prof. Danka Radić.

8

PETAR KOLENDIĆ, Dokumenti o Andriji Alešiju u Trogiru, u: *Arhiv za arbanašku starinu, jezik i etnologiju*, II/1924. Beograd, 1925., 70-78, 71-72.

9

V. sliku zazidanog prozora u: ĆIRIL IVEKOVIĆ, *Dalmatiens Architektur und Plastik*, sv. II., Beč, 1911., tab. 58. O tom, do dvije trećine zazidanom prozoru, na kojem je bio na vanjskoj strani i jedan kamen sa znamenom križa unutar kruga, govori se i u citiranom izvješću Ljube Karamana.

10

Na to upozorava HANS FOLNESICS, *Studien zur Entwicklungsgeschichte der Architektur und Plastik des XV. Jahrhunderts in Dalmatien*, u: *Jahrbuch des Kunsthistorisches Institutes der K. K. Zentralkommission für Denkmalfpflege*, VIII, 1915., 27-106, 135. O reljefu v. također IVAN DELALLE, *Pod Križem, Reljef Nikolo Fiorentino*, u: *Novo doba*, VI, br. 2., 1923.; ANN MARKHAM-SCHULZ, *Niccolo di Giovanni Fiorentino and Venetian Sculpture of the Early Renaissance*, New York, 1978., 56-58. Literaturu o grobnici v. u: SAMO ŠTEFANAC, *Kiparstvo Nikole Firentinca i njegova kruga*, Split, 2006., 116.

11

PAVAO ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, I, Split, 1977., 332-333.

12

Na mogućnost da se radi o reljefu namijenjenom ne oltaru, već grobnici upozorava i S. Štefanac (bilj. 10), 116. koji iznosi pretpostavku da je reljef Oplakivanja možda nastao kao nadgrobni spomenik koji je Koriolan dao podići povodom smrti svoje druge žene Nikolette Andreis, koja je stradala 1492. godine u požaru kaštela (Kaštel Stari).

13

Na crkvi dominikanskog samostana Sv. Križa na Čiovu, na portalu na kojem je zapisana godina 1499. također je reljef s prikazom Oplakivanja. Usp.: CVITO FISKOVIĆ, *Kipovi Pietà u Dalmaciji i Boki Kotorskoj*, u: *Peristil*, Zagreb, 29 (1986.), 41-54.; usp. također SAMO ŠTEFANAC (bilj. 10), 135. Inače s ovim samostanom bio je veoma povezan Koriolan Cipiko kojeg se sjetio i u svojoj oporuci. S njegovim intervencijama treba dovesti u vezu slikarije u kapitularnoj dvorani te i drvenariju u crkvi (korske klupe i ormar u sakristiji) koja je vjerojatno djelo Grgura Vidova.

14

Ann Markham-Schulz smatra da se navod iz vizitacije odnosi na Firentinčev reljef s prizorom Oplakivanja – v.: *Tesori ...* (bilj. 1), kat. br. 7., 44.

15

Testament v. u: IVO BABIĆ (bilj. 2)

16

Ann Markham-Schulz opisujući tijek linija-nabora na odjeći figura iznosi svoj dojam da djelo nije dobilo svoju definitivnu i konačnu formu; usp.: *Tesori ...* (bilj. 1), kat. br. 7, (autor Ann Markham-Schulz), 46.

17

V. sliku u: SAMO ŠTEFANAC (bilj. 10), tab. 70.

18

Ta je skulpturalna grupa izvorno u vlasništvu društava Bihać i Radovan dospjela u Muzej grada Trogira i potom je bila izložena u Lapidariju u sklopu Muzeja grada Trogira. O njima prvi piše CVITO FISKOVIĆ, *Firentinčev Sebastijan u Trogiru*, u: *Zbornik za umjetnostno zgodovino*, Ljubljana, 5-6 (1959.), 269-382, 377-378.; ponovno CVITO FISKOVIĆ, *Zabat tabernakula Nikole Firentinca u Šibeniku*, u: *Zbornik za likovne umjetnosti*, Novi Sad, 12 (1976.), 239-245, 242. Fiskoviću tada nisu bile poznate zabilješke R. Slade-Šilovića.

19

Tamo ih je postavio, prebacivši ih iz Lapidarija, konzervator mr. Radoslav Bužančić. Iako se u crkvi spominje oltar na kojem je kip sveca i dva anđela, kako to u 17. st. spominje Pavao Andreis i potom u 18. stoljeću u vizitaciji biskupa Manole, postavljena je, umjesto oltara, sasvim proizvoljno nova baza, postament za kip.

20

V. fotografiju u: CVITO FISKOVIĆ (bilj. 18, 1959.), 176.

21

CVITO FISKOVIĆ (bilj. 18, 1959.), 375. iznosi pretpostavku da su ova dva anđela na girlandi izvorno stajala na vrhu oltara u crkvi Sv. Sebastijana te upućuje na analogije s renesansnim oltarima, grobnicama i tabernakulima u Italiji; kasnije isti autor mijenja mišljenje te ih smatra ostacima tabernakula. Usp. CVITO FISKOVIĆ (bilj. 18, 1976.). O tim anđelima v. također ANN MARKHAM-SCHULZ (bilj. 10), 75. Usp.: SAMO ŠTEFANAC (bilj. 10), 75; (bilj. 10), 143. zaključuje da su putti izvorno krasili atiku oltara ili pak tabernakula.

22

CVITO FISKOVIĆ (bilj. 18, 1976.), 242.

23

Tako ANN MARKHAM-SCHULZ (bilj. 10), 75. koja ih pripisuje radionici Nikole Firentinca.

24

Ta se grobnica također pripisuje Nikoli Firentincu; v. ANN MARKHAM-SCHULZ (bilj. 10), fig. 48.

25

Gotički tabernakul – svetohranište (moguće se radi i o kustodiji za sveto ulje) iz ove crkve dospio je 1889. g. u Arheološki muzej u Splitu. Usp.: CVITO FISKOVIĆ, *Poliptih Blaža Jurjeva u trogirskoj katedrali*, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 14 (1962.), 115-136, 126.

26

V. sliku, u: SAMO ŠTEFANAC (bilj. 10), tabla 24. i 31.

27

JOHANNES RÖLL, *Giovanni Dalmata*, Worms und Rhein, 1994., 135.

28

Za razliku od J. Rölla koji iznosi mogućnost da je kip možda pripadao grobnici iznesena je pretpostavka da je kip stajao iznad glavnog portala Cipikove palače – tako CVITO FISKOVIĆ, *Duknovičeva vrata Cipikove palače u Trogiru*, u: *Peristil*, 10-11 (1968.), 51-58. Inače, kip je stajao, prije negoli li je dopremljen u Muzej grada Trogira, u niši u atriju palače.

29

Usporedi katalošku jedinicu br. 19 (autor Samo Štefanac) u *Tesori ...* (bilj. 1.), 71.; v. također SAMO ŠTEFANAC (bilj. 10), 139, koji ubraja ovaj reljef u katalog oltara.

- 30
V. sliku u: SAMO ŠTEFANAC (bilj. 10), 118.
- 31
Tako IVAN DELALLE, Trogir, Vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu, Split, 1936., 75.
- 32
ANN MARKHAM-SCHULZ (bilj. 10), 75.; SAMO ŠTEFANAC (bilj. 10), 130., tab. 86.
- 33
CVITO FISKOVIĆ, Firentinčev reljef na crkvi sv. Nikole u Trogiru, u: *Zbornik za likovne umjetnosti*, Novi Sad, 13 (1977.), 195-198.
- 34
Uvriježio se pogrešan naziv kapele – kapela Sv. Ivana Ursinija, odnosno Orsinija umjesto kapela Sv. Ivana Trogirskog; o ispravnom nazivu v. IVO BABIĆ, Dometak razgovoru o kapeli Sv. Ivana Trogirskog, u: *Mogućnosti* 11-12 (1993.), 154-167.
- 35
CVITO FISKOVIĆ, Ignacije Macanović i njegov krug, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 9 (1955.), 258.
- 36
O tome piše DANKA RADIĆ, Skulptura u trogirskom groblju, u: *Anali Galerije Antuna Augustinčića*, Zbornik radova simpozija *Skulptura na otvorenom*, 21-25, Klanjec, 2006., 287-288.
- 37
CVITO FISKOVIĆ, Tri anđela Nikole Firentinca, *Napredak. Hrvatski narodni kalendar*, Sarajevo, 1941., 35-40. Usp. također kat. jedinicu br. 16. (autor R. Ivančević) u: *Tesori ...* (bilj. 1.), 68.
- 38
PETAR KOLENDIĆ (bilj. 8.), 75.
- 39
Fotografiju tog kipa dok je stajao na novom gradskom groblju v. kod LJUBO KARAMAN, Umjetnost u Dalmaciji u XV. i XVI. stoljeću, Zagreb, 1933., sl. 39. Literatura sabrana u: SAMO ŠTEFANAC (bilj. 10), 128.
- 40
Na tu pomisao dolazi prvi HANS FOLNESICS (bilj. 10), 142-143, što se ponavlja u literaturi.
- 41
Usp.: CVITO FISKOVIĆ, Opis trogirске katedrale iz XVIII stoljeća, Split, 1940., 61, bilj. 76.
- 42
Tekst vizitacije kod CVITE FISKOVIĆA (bilj. 41), 43-44.
- 43
PETAR KOLOENDIĆ (bilj. 8), 75. Dakle za lik Krista prikazanog u reljefu s prizorom Krunjenja u ugovoru se koristi izraz *Pater noster*. U ikonografiji XV. stoljeća zaista se u prizoru Krunjenja može prikazati Bog Otac umjesto Krista što ipak nije slučaj u kapeli.
- 44
Usp.: SANJA BUBLE, Istraživanja povijesnih mjera u Trogiru – mjere za dužinu u arhitekturi rane renesanse, u: *Zbornik Tomislava Marasovića*, Split, 2002., 455-469.
- 45
ANN MARKHAM-SCHULZ (bilj. 10), 62. Prema autorici kip Krista s dva anđela uz njegove skute pripada varijanti tipa Krista u Slavi, u Uzašašću za razliku od Krista u kapeli koji pripada tipu Uskrsnuća; kip Krista u Slavi bio bi neprikladan za kapelu kad je već prikazan iznad grobnice dužda Francesca Foscarija u crkvi Santa
- I. Babić, *Nedovršen nadgrobnni spomenik obitelji Cipiko u Trogiru*
- Maria dei Frarai. Međutim, sa svake strane Kristova kipa u kapeli su Marija i sv. Ivan, pa bi zajedno bili dio cjeline koja se uklapa u temu *Deisis* a Krist bi pripadao tipu Pantokratora.
- 46
Usp.: CVITO FISKOVIĆ, Duknovičev kip apostola Ivana u Trogiru, u: *Peristil*, Zagreb, 14-15 (1971.-1972.), 123-128; domišljanja o ovom kipu v. u: JOSIP BELAMARIĆ, Duknovičev sv. Ivan Evanđelista u kapeli bl. Ivana Trogirskog, u: *Studije iz srednjovjekovne i renesansne umjetnosti na Jadranu*, Split, 2001., 397-427.
- 47
IGOR FISKOVIĆ, Firentinčev kip Sv. Jeronima u Trogiru, u: *Peristil*, Zagreb, 38 (1996.), 59-66.
- 48
V. katalošku jedinicu br. 257. (autor Vanja Kovačić) u: *Tesori ...* (bilj. 1), 86.
- 49
ANN MARKHAM-SCHULZ (bilj. 10), sl. 27. i 49. Autorica tu grobnicu uvjerljivo pripisuje Nikoli Firentincu.
- 50
JOHANNES RÖLL (bilj. 27), fig. 163. i 164.
- 51
IVAN LUCIĆ, Povijesna svjedočanstva u Trogiru I, Split, 1979., 1934.
- 52
O tome poseban rad objavljuje IGOR FISKOVIĆ.
- 53
O tom reljefu v. kat. jedinicu br. 15 (autor Radovan Ivančević) u: *Tesori ...* (bilj. 1), 64.
- 54
Na tu pomisao došao je CVITO FISKOVIĆ (bilj. 37), 35-40, no kasnije isti autor iznosi mišljenje (CVITO FISKOVIĆ (bilj. 18), 377) da se anđeo nalazio vjerojatno uz kip sv. Sebastijana; RADOVAN IVANČEVIĆ, Rekonstrukcija Firentinčevog oltara trogirске kapele, u: *Peristil*, 18 (1995.), 51-58. iznosi pretpostavku da je reljef bio koncipiran kao dio neizvedenog oltara u kapeli Sv. Ivana Trogirskog; v. također SAMO ŠTEFANAC (bilj. 10), 131.
- 55
O reljefu v. kat. jedinicu br. 17 (autor Ivan Matejčić) u: *Tesori ...* (bilj. 1), 68.
- 56
Na te renesansne ulomke upozoreno je u studiji IVO BABIĆ, Renesansni lučni prozori i općinska palača u Trogiru, u: *Adrias*, Zbornik za znanstveni i umjetnički rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, sv. I., Split, 1987., 169-179, 170.
- 57
Moguće da je ovaj barokni prozor termalnog tipa, sklopljen od renesansnih elemenata, sagradio Ignacije Macanović koji je inače bio sklon korištenju spolija; usp.: IVO BABIĆ, Jedna prostorna intervencija Ignacija Macanovića u Trogiru, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 38 (1999.-2000.), 320-321.
- 58
Usp.: podatke o tom motivu sakupljene kod IVO BABIĆ (bilj. 56), 170-171. Motiv biljnih kandelabara prikazan je i na bočnoj strani grobnice (sarkofaga) sv. Nikole Tolentinskog u crkvi Sv. Nikole u Tolentinu; usp.: SAMO ŠTEFANAC, Nikola Firentinac i raka sv. Nikole Tolentinskog u Tolentinu, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 28 (1989.), 51-67, 64. Naravno, biljni kandelabri nisu svojstveni tek dekorativnom repertoaru Nikole Firentinca. Spomi-

njemo, primjerice, taj motiv na renesansnim grobnim pločama iz crkve Sv. Franje u Zadru (izložene u klausturu samostana).

59

IVAN OSTOJIC, Benediktinci u Hrvatskoj, sv. II., Split, 1964., 271.

60

JOHANNES RÖLL (bilj. 27), 52. O Marku Barbiju, rođaku pape Pavla II. usp. također RADOSLAV TOMIĆ, Prilog proučavanju škrinje sv. Šimuna i pojava renesanse u Zadru (Medaljon Apolon i Marsija na reljefu Tome Martinovog, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 29 (2005.), 75-92, 81.

61

Crkva je ostala bez krova 1837. g.; služila je kao klesarska radionica u kojoj se radilo na obnovi obližnje Komunalne palače (dovršena 1890. g.). Umjetnine se raznose na više mjesta; zvono je tako dospjelo u crkvu na Sustipanu (Split); gotički tabernakul prenesen je u Arheološki muzej u Splitu; oltar je prebačen u crkvu Sv. Nikole. Usp.: ANTE IVAČIĆ, Crkva sv. Ivana Krstitelja u Trogiru, u: *Novo doba*, Split, 24. XII. 1928., 5. V. također članak: Opatija crkve Sv. Ivana Krstitelja, u: *Novosti*, Zagreb, 26. VI. 1936. V. također CVITO FISKOVIĆ (bilj. 25), 126-128; STANKO PIPLOVIĆ, Graditeljstvo Trogira u 19. stoljeću, Split, 1996., 114.

62

LJUBO KARAMAN, Popravak crkve sv. Ivana u Trogiru, u: *Novo doba*, Split, 24. III. 1940.

63

IVAN DELALLE (bilj. 31), 72., bez detaljnijih objašnjenja navodi da se u crkvi nalazio mauzolej obitelji Cipiko.

64

Usp.: DANIELE FARLATI, *Illyrici sacri*, tomus IV, Venetia, 1769., 412.

65

Usp.: JOSIP BELAMARIĆ (bilj. 46), 405.

66

Tako JOSIP BELAMARIĆ (bilj. 46), 401.

67

Đavo (Lucifer) je zavidan Čovjeku od njegova postanka. Kako to tumači Toma Akvinski, sam se đavo iz zavisti ukazao Evi u obličju zmije: *Utrum Diabolus ex invidia, et in forma serpentis tentaverit Evam* (*Super Sent., lib. 2 d. 21*).

68

Izraz *maxima invidia* često se ponavlja kod antičkih pisaca, na primjer: *quanta maxima invidia* (Gellius, *Noctes Atticae*, Liber X., 2); *ex maxima invidia* (C. Sallvsti Crispi Bellvm Ivgurthinvm, cap. 13.)

69

Crtež u Hampton Court Palace, Royal Coll. (Cat.no.28.). Usp.: RONALD LIGHTBOWN, Mantegna, With a complete Catalogue of the Paintings, Drawings and Prints, Phaidon, Christie's, Oxford, 1986. fig. 111. Na ovu temu v. M. VICKERS, The Intended Setting of Mantegna's 'Triumph of Caesar', 'Battle of the Sea Gods' and 'Bacchanals', u: *The Burlington Magazine*, Vol. 120, No. 903, Special Issue Devoted to the Italian Quattrocento (Jun., 1978), 360-371.

70

Vizitacija u Arhivu splitske nadbiskupije (sig. T. 47); opis oltara na str. 11-12.

71

Pokušaj rekonstrukcija grobnice i ugovor o gradnji v. u: IVO PETRICIOLI, Prilozi poznavanju renesanse u Zadru, u: *Tragom srednjovjekovnih umjetnika*, Zagreb, 1983., 162-164.; Isti, *Renesansni*

kipar Petar Meštričević u Zadru, u: *Ivan Duknović i njegovo doba, Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Trogiru o 550. obljetnici rođenja Ivana Duknovića*, Trogir, Muzej grada Trogira, 1996., 189-195.

72

IVO PETRICIOLI, Ruke kanonika Sturariusa: prilog Nikoli Firentincu, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 39 (2001./2002. [i. e. 2005.]), 303-310.

Summary

Ivo Babić

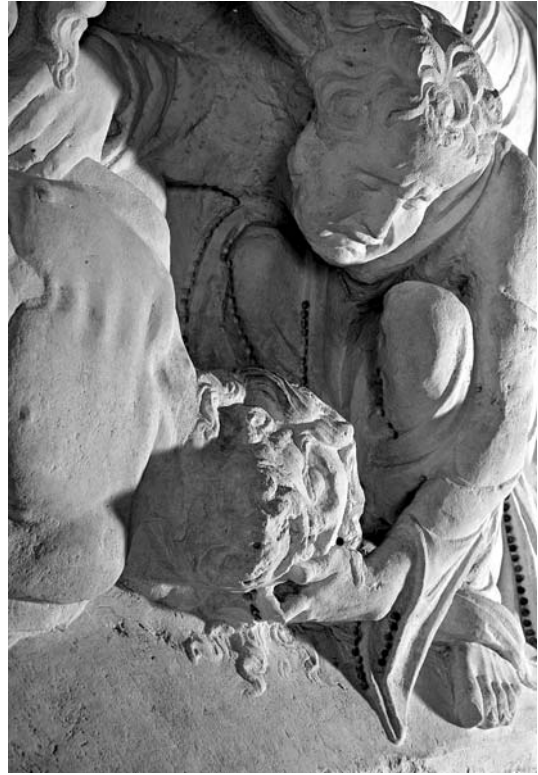
The Unfinished Mausoleum of the Cipiko Family in Trogir

Petar Cipiko († 1440?) was an extraordinary learned man; he collected ancient inscriptions and skilfully adorned his transcriptions of ancient authors with initials and miniatures. Along with Juraj Benja from Zadar, he is considered the first collector of ancient inscriptions in Dalmatia. Cipiko's and Benja's transcriptions were used by Ciriaco from Ancona and Mommsen included them in his famous *Corpus Inscriptionum Latinarum*.

The last will of Petar Cipiko was written on 17 April 1437. The instruction concerning his mausoleum is especially interesting: *Volo insuper quod heredes mei faciant fieri novum sepulcrum cum signo et epigramina in ede Sancti Iohannis Baptiste in memoria familie Ceppionum*. Obviously, the testator's will was that a tomb provided with a special symbol (signum) and an inscription should be built to commemorate the family of Cipiko, which may be understood as implying a family mausoleum or monument. The concern about the inscription on the mausoleum, which he expressed in his last will, was certainly related to his epigraphic interests and the fact that he was collecting ancient inscriptions. The epigram was probably never carved and its transcription has not been preserved. It is probable that the famous Renaissance relief with the Lamentation scene, situated in the church of St John the Baptist, was commissioned by Petar Cipiko in his last will, which may have been (partially?) fulfilled by his son Koriolan. That relief, work of Nikola Firentinac (Nicholas of Florence), is mentioned in scholarly literature as the altar of the Cipiko family and this is how it was called as early as the 17th century, in a description by Pavao Andreis. However, regarding the way in which it was stated in the last will of Petar Cipiko, it is probably not the original relief from the altar, but rather a segment of an unfinished or perhaps destroyed funerary monument. The aim of this study is to offer solutions to the question about the way the Cipiko mausoleum may have looked like by establishing analogies with several other Renaissance fragments preserved at Trogir in order to complete the whole of which the Lamentation relief was the core.

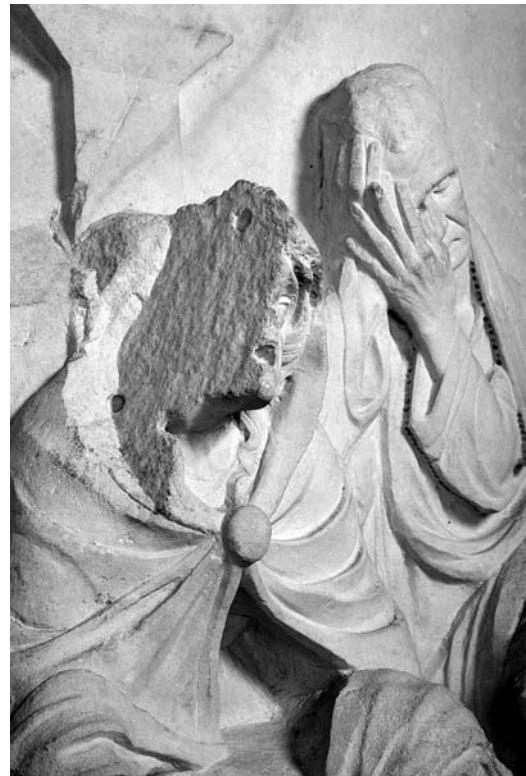
Apsida crkve Sv. Ivana Krstitelja u Trogiru s pokušajem rekonstrukcije obrisa nadgrobnog spomenika (foto: I. Babić)

Detalj reljefa s prikazom Oplakivanja s glavom Krista (crkva Sv. Ivana Krstitelja u Trogiru) (foto: Ž. Bačić)

Detalj reljefa s prikazom Oplakivanja s glavom Bogorodice (crkva Sv. Ivana Krstitelja u Trogiru) (foto: Ž. Bačić)

Detalj reljefa s prikazom Oplakivanja s glavom žene koja pridržava Bogorodicu (crkva Sv. Ivana Krstitelja u Trogiru) (foto: Ž. Bačić)

Crtež Roka Slade-Šilovića s prikazom anđela nađenih u grobu u crkvi Sv. Ivana Krstitelja u Trogiru (foto: I. Babić)

Anđeli na girlandi položeni naknadno na stepeništu novog postamenta za kip u crkvi Sv. Sebastijana u Trogiru (foto: Ž. Bačić)

Glava anđela s girlande (foto: Ž. Bačić)

Anđeo bakljonoša (Lapidarij u sklopu Muzeja grada Trogira) (foto: Ž. Bačić)

Prozor na crkvi Sv. Nikole u Trogiru (foto: I. Babić)

Kaseta na luku prozora na crkvi Sv. Nikole (foto: I. Babić)

Kaseta na luku grobnice Sobota u crkvi Sv. Dominika u Trogiru (foto: I. Babić)